

The End of ETA: errelatuaren borroka akademian

Imanol Murua Uria

*Kazetaria, UPV/EHUko Kazetaritza II Saileko irakaslea
eta Jakin Taldeko kidea*

2014ko urriaren 13an *The New York Times*-en editorialetako batek euskal gatazka izan zuen hizpide. Kataluniaz ari zela, editorialgileak zioen Espainiak baimendu egin beharko lukeela galdeketa, Erresuma Batukoak Eskoziakoa bezala. Adostasunaren balioaren argudioa indartzeko, euskal kasua aipatu zuen irtenbide negoziatuaren eredu gisa. Alegia, munduan sinesgarritasun handienetakoa duen egunkaria ez da jabetu ETaren jardun armatuaren bukaera, funtsean, alde bakarreko erabakia izan dela, eta, «euskal separatistekiko gerra luzea» bukatu baldin bada, bi aldeek negoziatzea hitzartu dutelako bukatu dela utzi du idatzita. Hemerotekan topatuko dute esaldia etorkizuneko historiagileek.¹

Egia da 2011ko urri aurreko azken txanpan elkarriketa guztiz sekretuak izan zirela ETA eta Zapateroren gobernuaren artean, nazioarteko artekarien bidez, eta bide orri baten gaineko adostasuna ere lortu zutela, inork ezer sinatu ez zuen arren. Baina adostasun aitortu gabeko hark ez zuen, Aieteko Konferentziaz harago, emaitzarik eman, Zapateroren gobernu erdi hilak batere urratsik egin gabe eman ziolako lekukoa hurrengo gobernuari, eta Rajoyren gobernuak ez zituelako aurrekoaren konpromisoak aintzat hartu. Jakina da: ETaren

borroka armatua ez zen negoziazio prozesu baten ondorioz bukatu, ezker abertzalearen erabaki alde bakarrekoaren ondorioz baizik. Honenbestez, *The New York Times*-en editorialgileak oker handia egin zuen euskal gatazka armatuaren bukaera bi aldeko irtenbide negoziatuaren emaitza izan zela adierazi zionean munduari. Galdera berez dator: euskal auziari buruz zer informazio jasotzen dute munduan, horrelakoak posible izateko?

Whitfielden ekarpena

New Yorkeko berripapereko editoriala baino hilabete gutxi batzuk lehenago plazaratu zuen *Endgame for ETA* liburu ondo oinarritua New Yorkeko Unibertsitateko ikerlari Teresa Whitfieldek.² Kontaktari buruzko eztabaidaren erdian, albiste ona izan da. Berri ona da, ingelesez argitaratu diren lanetan ez baita ohikoa halako zehaztasun eta zorrotzasunez aztertzea euskal gatazkari buruzko gorabeherak; eta berri ona da, ez baita ohikoa –ez ingelesez ez bestelako hizkuntzatan– ETAREN bukaera prozesuari hain begiratu zabalarekin erreparatzea, amaiera molde horren faktore askotarikoak kontuan hartuta. Modu koherentean kontaktzen du, euskal abertzaletasunaren sorreratik hasita 2011ko urriaren 20ra arte, ETA armak uztera zerk eraman duen, ñabardura askorekin eta akats nabarmen gutxirekin. Meritu nagusia: kanpoko irakurleari eta ikerlariari gatazka politiko konplexu baten inguruabarrean kokatzen dio la ETAREN arazoa, talde armatuari erantzukizunik kendu gabe.

Henri Dunant zentroan aholkulari gisa aritutakoa da Whitfield, zentro horretako zuzendari ohi Martin Griffithsekin elkarlanean sinatutako artikulurik badu³ eta harreman zuzena du Jonathan Powell bitartekariarekin ere –liburuaren aurkezpenean aita ponteko izan zuen mahaiian–. Eta ezagun du. Sinesgarritasun handiarekin kontatu du nazioarteko artekariak nola lagundu duten ETAK bandera zuria atera zezan. *Virtual peacemaking* deitu die negoziazio mahairik gabeko negoziazioei, bake prozesurik gabeko bake ahaleginei, bi

aldean arteko enkontrurik gabeko bi aldeko harremani, alde bakarreko erabakia gauzatzeko prozesu alde askotari-koari. Baina ezagun du, baita ere, dakien guztia ere ez diola kontatzen irakurleari, bitartekariekin bide dituen konfiantza harreman horiek eskuak lotu balizkiote bezala.

Oro har, ados Eileen Paquette Jack kritikariarekin: euskal gatazkari buruzko kontakizunik «aberatsen, orekatuen eta eguneratuenen artean» dago Whitfieldena.⁴ Merezi izandako lekua izango du euskal auzia-ri eta ETari buruzko ingelesezko erreferentziazko lanen apalean, besteak beste Robert Clark, John Sullivan, Joseba Zulaika, James Jakob, Daniele Conversi, Paddy Woodworth, Ludger Mees, Begoña Aretxaga, Cameron Watson, Diego Muro edota Igor Ahedoren aldamenean.⁵ Artikulu monografikoa ere mereziko luke Whitfielden liburuak, baina ez da hori idazlan honen helburua, ETaren bukaeraz ikerlariak argitaratu dutenari buruzko ikuspegi orokorra ematea baizik, ingelesez plazaratutakoari arreta berezia jarrita.

Bitartekaria ez ezik liburu egilea ere bada Jonathan Powell. Tony Blairren kabinete buru gisa esku hartze garrantzitsua izan zuen Irlandako prozesuan. Horren testigantza eman zuen *Great Hatred, Little Room* liburuan.⁶ Gerora, Henri Dunanteko zuzendari ohi Martin Griffithsekin batera InterMediate erakundea sortu eta beste hainbat prozesutan aritu izan da bideratzaile lanetan, besteak beste Euskal Herrikoan. 2011n, *Talking to Terrorists* liburuan, 2005-2007ko prozesuaren hainbat gorabehera ezezagun kontatu zituen, anekdota mailakoak gehienak.⁷ Harrigarrienak, bi hauek: bata, Josu Urrutikoetxea, aurrena, eta Xabier Lopez Peña,

Whitfielden liburuaren meritu nagusia: kanpoko irakurleari eta ikerlariari gatazka politiko konplexu baten inguruabarrean kokatzen diola ETaren arazoa, talde armatuari erantzukizunik kendu gabe

ondoren, ETArenean negoziatzen aritu zirenean Suitzan, segurtasunaren ikuspegitik batere bermerik gabe aritu zirela, Henri Dunant zentrokoen babes hutsarekin, edozein unetan atxilotuak izateko arriskupean; bestea, prozesuari buruzko akta ustez ondo gordeak txiripaz ez zizkietela lapurtu Henri Dunantekoei, lapurrek kutxa gotor bateko paperak ebatsi zizkieten egunean, kasualitatez, zentroko kide batek euskal auziko paperak etxera eraman zituelako. Ez da euskal auziari buruzko liburua, ezta talde armatuekiko negoziazioei buruzko azterketa akademikoa ere, bere jardunean oinarritutako lekukotasun bilduma baizik. Beste liburu bat argitaratu berri du Powellek, *Terrorists at the Table*,⁸ baina lau urte lehena-goko liburu bera da ia, zatirik handienez *copy-paste* hutsa, 2011tik aurrerako zenbait kontu isolatu salbu.

Terrorismoaren akademikoak

Interesgarria da Powellek bi liburuotan elkarrizketaren baliabideari ematen dion garrantzia eta, ildo honetan, terrorismoaren bukaerari buruzko aditu akademikoei egiten dien kritika. 2001eko irailaren 11tik asko garatu da terrorismoaren ikerketaren diziplina –*terrorism studies*– Ameriketako Estatu Batuetan. Esparru horretako ikerlarietako batzuk talde armatuen bukaera moldeen ikerketan nabarmendu dira, hala nola Audrey Cronin, Leonard Weinberg eta Seth Jones eta Martin Libicki. Croninek, Marta Crenshaw aitzindariaren ildoari jarraiki,⁹ talde armatuek esku hartzen duten gatazken sustrai politikoak oso kontuan hartzeko joera du. Besteek, aldiz, terrorismoa segurtasun arazo gisa aztertzen dute gehiago. Guztiek ere, ehunka talde armaturen bilakaera jasotzen duen datu baseak hartzen dituzte ikerketen oinarri, terroristatzat dituzten talde guztiak zaku berean sartuz, eta hortik saiatzen dira joera orokorrak ondorioztatzen. Horixe leporatzen die, hain zuzen ere, Powellek: oinarri sozial eskaseko taldeak eta oinarri sozial handikoak zaku berean sartzea, eta hortik denentzako ondorio orokorrak ateratzea. Powellek arrazoiz dio ez direla

konparagarriak ETAk edo IRAk bezala herritarren zati esanguratsu baten sostengua izan duten taldeak eta Brigada Gorriek edo RAFek bezala oso sostengu mugatua izan dutenak; eta horien kasuan elkarrizketa beharrezkoa izan ez bada ere, oinarri soziala dutenen kasu ia guztietan dela beharrezkoa.¹⁰

Talde armatuen bukaera moldeak aztertu dituzten egileok ez diete ETAREN kasuari askorik erreparatu. Guztiek sartzen dute ETA euren datu baseetan, alegia, talde terroristen zaku handi horietan, baina inork ez du euskal kasuari buruz ezagutza sakonik erakusten. Jones eta Libickik liburua argitaratu zutenean, 2008an, ETA oraindik aktibo zegoen; eranskinean besterik ez dute aipatzen, taldeen zerrendan.¹¹ Weinberg ikerketa idazten ari zenean ETA bukaera prozesuan sartua zegoen, baina aipamen orokor pareta besterik ez dio eskaintzen, besterik gabe esateko ETAREN historian ohikoak izan direla borroka armatuarekin segi nahi izan dutenen eta utzi nahi izan dutenen arteko borroka.¹² Croninek liburua 2009an plazaratu bazuen ere, gertatzen ari zenaz ezagutza edo intuizio hobea erakutsi zuen, mugimenduaren adar politikoa nagusitzen ari zela eta horrek borroka armatuaren bukaera ekar zezakeela aurreikusi baitzuen.¹³

Ezagun du, oro har, euskal gatazkaz ingelesez argitaratutako lanen urritasuna muga handia dela hizkuntza horretan diharduten ikerlariontzat. IRARI buruz egile horiek beraiek egiten dituzten aipamenak eta analisiak, adibidez, ugariak, aberatsak eta zorrotzagoak dira, ugariak eta aberatsak baitira Irlandako gatazkari buruzko lanak.

Norbere lubakitik

Whitfielden ikerketaz gain, ezer gutxi aurkituko dute orain ere ingelesez ari direnek. Baina bada zerbait. Ezker abertzalearen errealitatea gertutik ezagutzen dutenen hainbat azterketa eskura dituzte orain gutxitik. Julen Zabalo eta Mikel Saratxok, lehenago Jakinen bezala,¹⁴ *Ethnicities* aldizkarian plazaratu dute ETAREN erabakiaren arrazoiei buruzko lana.

Argudio nagusia: ETAk, batetik, ondorioztatu zuen negoziazioaren bidea agortu zela eta, borroka armatua aktibo zegoen bitartean, fronte nazionalaren bidea ere ez zela bideragarria; konturatu zen gero eta zailagoa zela borroka armatua justifikatzea, «ideal demokratikoaren» aldarrikapena egiten zuen bitartean; Estatuaren jazarpenak zaildu egin zion borroka armatu eraginkorra egitea; azkenik, ohartu zen inguruabar horretan borroka armaturik gabe aurrerakuntza politiko handiagoak lor zitezkeela, indarkeriarik gabe posible izan zitezkeelako abertzaleen arteko elkarlana.¹⁵

Bost urte lehenago, Zabalok berak Urko Aiartzarekin batera sinatu zuen beste artikulua bat ezker abertzalearen bilakaerari buruz. Ingelesez diharduten ikerlariantzat artikulua baliagarria, irakurketa historikoagatik ez ezik, bilakaera horretan giltzarriak izan diren agiriak ingelesez argitaratu zituztelako, hala nola ETaren Alternatiba Demokratikoa (1995), Lizarra-Garaziko Adierazpena (1998), Anaitasunako Proposamena (2002), Anoetako Adierazpena (2004), Altsasuko Adierazpena (2009) eta Zutik Euskal Herria ebazpena (2010).¹⁶ Gorka Elejabarrietak ere –Sortuko nazioarteko harremanetarako arduraduna gaur egun– alea jarri berri du, askoren arteko liburuan, ezker abertzalearen aldaketaren arrazoiak etxe barrutik emanda: funtsean, ezker abertzaleak ondorioztatu zuela indarkeria oztopo bihurtu zela prozesu politikoa beste fase batera eramateko.¹⁷

Mundu akademikoan lubakiez hitz egitea zilegi bada, juxtu kontraktotik egin ditu ekarpenak Rogelio Alonsok. Gazteleraz ari denean, azkenaldian, José María Aznar buru duen FAES fundazioaren aldizkarian argitaratzen du. Ingelesez, ordea, itzal handiko aldizkaritan argitaratu izan du; besteak beste, *Terrorism and Political Violence*. 2011ko urtarrileko su-etena-
ren ondoren idatzitako artikuluan –su-etena aipatzen baitu– ETAk estrategia politiko-militarrari eusten ziola argudiatzen zuen. «Why do terrorists stop?» galdetzen du artikulua-
ren izenburuan, baina, borroka armatua utzi izanaren arrazoiak aztertzean, disidentzien historia egitera mugatzen da egilea;

2011ko ETari buruzko irakurketan, armak uzteko asmoaren arrazoiak beharrean indarkeriaren iraupenaren arrazoiak aztertzen ditu: batetik, Zapateroren negoziazio ahaleginek indartu egin zituztela indarkeriaren aldekoen argudioak, armen eraginkortasunean sinesteko arrazoiak eman zizkietelako; eta, bestetik, nazionalismoak inplizituki zilegitasuna ematen diola terrorismoari eta, gainera, indarkeriaren azpikultura elikatzen duela.¹⁸ Artikulu berriago batean, sarri aipatu duen tesia luze lantzen du: Zapateroren traizioa. Hau da, M-11ren ondorioz agintea hartu ondoren, Terrorismoaren aurkako Ituna hautsiz negoziazioaren bidez ETA polizialki garaitzeko aukera alferrik galdu eta terrorismoari eutsi nahi ziotenei arnasa nola eman zien azaltzen du.¹⁹ Alonso ez da bazterreko ikerlari bat. Badu eragina. Euskal gatazkari buruz ingelesez gehientsuen argitaratu duen ikerlaria da.²⁰ 2011n Renoko Unibertsitatean 'Political Violence and Terrorism' ikastaroa egin nuenean, adibidez, irakurgai derrigorrezkoen artean euskal auziari buruzko bakarra zegoen: Alonso zen egilea.

Ingelesez diharduen munduan oso kontuan hartzen dituzten aditu espainiarren artean daude Fernando Reinares eta Ignacio Sánchez-Cuenca ere.

Ez dira Alonso bezala tesi politiko zehatzak defenditu zale; gehiago jotzen dute ETaren errealitatearen arlo zehatza-
goak aztertzeraz, fenomeno 'terrorista' gisa hobeto ulertze aldera, metodologia kuantitatibo nahiz kualitatiboak baliatuta. Reinaresek gehiago aztertu izan ditu etakideen

soslaiak eta arrazoiak,²¹ eta Sánchez-Cuencak gehiago erakundearen estrategiak, atentatuen ezaugarriak eta jomugak.²²

Gero, *Peacemaking in the Basque Country* bezalako broamak daude; edo nola den posible zientzia politikoetako doktore batek euskal eragile ugariarekin elkarrizketak egin ondoren

Ingelesez diharduen munduan oso kontuan hartzen dituzten aditu espainiarren artean daude Rogelio Alonso, Fernando Reinares eta Ignacio Sánchez-Cuenca

euskal bake prozesuaren azken urteen kontakizuna argitaratzea 2013an, 2006ko su-etenaren aurretik ETAREN eta Espainiako Gobernuaren artean harremanik izan ote zen ziur jakin gabe, 2006ko irailean hastekoa zela jakin zuen «zerbait inportante» hori zer izan zen argitu gabe –ezezaguna baita oraindik, egilearentzat, Loiolakoa–, eta 2011ko urrira bitartekoa 2006an hasitako etenik gabeko bake prozesuaren beste urrats bat besterik ez balitz bezala azalduta, Barajasko atentatua eta 2007ko haustura aipatu ere egin gabe.²³ 294 orriko eta edizio txukuneko bitxikeria horren azalpena argitartzearen izaeran dago: ingelesez *vanity publisher* esaten zaionetakoa da; alegia, egileei kobratu egiten diete liburua argitaratzeagatik, kalitateari erreparatu gabe.

Aldrebeskeria gehiago ere topa daitezke, gutxi bilatuta ere. Foreign Policy Research Institute-ren *Orbis* aldizkarian, terrorismo gaiak hiru hamarkadatan ikertu omen dituen aditu bat gai da ETAREN bukaeraren azterketa egiteko 2011ko urriaren 20ko erabakia aipatu gabe, eta hilabete lehenago EPPK-ko presoek Gernikako Adierazpenari emandako atxikimendua ETAREN aurkako disidentziatzat aurkezteko.²⁴

Propagandistak, zientzialariak eta beste

Ez da harritzekoa *errelatuaren* edo kontaketaen borroka oldarkorragoa izatea gazteleraz. Lagunik ez zaio falta, adibidez,

ETAREN ondorioz euskal abertzaletasunak proiektu politiko gisa zilegitasuna galdu duela argudiatzen du Joseba Arregiren liburu argitaratu berriak

Alonsori, ETAREN ondorioz euskal abertzaletasunak proiektu politiko gisa zilegitasuna galdu duela argudiatzean. Joseba Arregiren liburu argitaratu berriaren tesien artean horixe dago, hain zuzen. Arregik ETAREN biktimen esanahi politikoa kontuan hartu beharra aldarrikatzen du, hain zuzen ere ETAK hildako guztiak horrexek batzen dituelako,

proiektu politiko abertzale ‘totalitario’ jakin baten alde hil zituztela, proiektu horren garapenean traba egiten zutelako. Horregatik, ETAREN biktimen aitormenak politikoa izan behar du, eta horrek eskatzen du etorkizuneko esparru politikoaren oinarriak ez izatea ETAREN proiektu politikoarenak, alegia, abertzaletasun erradikalarenak; Zuzenbide Estatuaren arauetatik kanpo jokatzera edo Gernikako Estatutuak islatzen duen paktismoa ukatzea ETAREN biktimen memoriaren aurka egitea litzateke. Biktima guztiek ez dutela aitortza bera merezi argudiatzen du Arregik, batzuk, ETARENak, proiektu politiko baten izenean hil zituztelako, eta besteak, GAL eta beste hainbat talderenak, ez. Indarkeria asko egon direla aitortu arren, ‘terrorea’, kontzeptuaren zentzu modernoan, ETARENA bakarrik izan dela arrazoitzen du.²⁵ Talde armatuaren ‘terrore historiaren’ bukaera moldeari dagokionez, ETAREN konplize politikotzat dituenak eraikitzen ari diren kontaketa buruzko kezka agertzen du Arregik, ETAREN porrota ETAREN proiektu politikoaren garaipen bihurtu nahian ari direlakoan.²⁶

Kontaktetaren borrokari buruzko kezka bera agertu dute Gaizka Fernandez Soldevilla eta Raul Lopez Romo historiagileek: historiagileen eta gizarte zientzialarien lana gizartearen eskura jartzea ezinbestekoa da, «bi indarkerien eta euskal gatazkaren narratibaren diskurtso ekidistantetaren» bidez ETAREN erantzukizuna lausotzen duen «kontaketa manipulatu» finkatuko dutelako, bestela, «propagandistek».²⁷ «Propagandistek» aurre egin eta auzia zientifikoki aztertzeke ahalegin horretan, adibidez, ezker abertzalea «movimiento incivil» gisa definitzea lortu dute bi egileok, aldagai objektiboetan oinarrituta, *Sangre, votos, manifestaciones* liburuan; edo «ikastola jakin batzuk, euskararen irakaskuntzarako akademiak, disko zigiluak, irratiak eta abar» ETAREN menpeko sare zibilean kokatzea. Zorrotzagoa da Lopez Romoren *Informe Foronda* berriagoa, indarkeriek –bereziki ETARENak– euskal gizartearen izan dituzten ondorioei buruzko azterketa. Ekarpen berrien artean dago atentatuek eragin zituzten mobilizazioen azterketa esanguratsua, urte batzuk lagintzat hartuta.²⁸

Teo Uriarteren liburuak egilearen eskarmentu pertsonalean du euskarri nagusia, baina badu, jakina, analisitik ere. ETAREN garaitze poliziala ETAREN garaipen politikoa bihurtuko ote den du kezka nagusi: bere ustez, makilaren eta azenarioaren politika konbinatuak ez du funtzionatu, makila hutsa ondo funtzionatzen ari zenean azenario handiegia eman zaiolako ezker abertzaleari.²⁹ ETAK armak utzi baditu jazarpen polizial, judizial eta politikoaren ondorioz izan dela eta elkarrizketa saioek bukaera hori zaildu eta atzeratu besterik ez dutela egin argudiatzen dutenen artean daude Florencio Domínguez en eta Ángela Escriváren kronikak ere.³⁰

Elkarrizketa ahaleginei buruzko ikuspegi baikorra ematen dute, aldiz, Luis R. Aizpeolea³¹ eta Antoni Batistaren kronika-analisiak,³² eta auzia gatazka politikoaren barnean kokatu. Javier Elzok, aldiz, gogoeta pertsonalen eta azterketa soziologikoen bilduma heterogeneoa egin du.³³ Jose Felix Azurmendiren liburu bikain dokumentatuak ETAREN ibilbide osoari buruzko kontakizun zehatza eta gordina egiten du, analisisetan askorik sartu gabe.³⁴ Francisco Letamendiak, aldiz, ETAREN bukaeraren azterketa laburra plazaratu du, hain zuzen ere, beste egile batzuek ez egiteko eskatzen dutena eginez: arazoa gatazka politikoaren barnean kokatu, eta Estatuaren indarkeria ere aztergaien artean jarri.³⁵

Frantsesez, Jean-Pierre Massiasen liburua da aipagarriena. ETAREN bukaera prozesua burutu baino lehenagokoa da, baina azken aroaren gakoak koherentziaz azaltzeko modua egin zuen.³⁶ Iltzeari ia buruan eman zion Jacques Massey kazetariak, urtebete lehenago argitaratutako ETAREN historia «sekretuan», euskal talde armatuaren bukaera-molde desiragarriaren deskribapena egin zuenean: bakerako esperantza bakarra mugimendu independentistaren barneko indar harremanak aldatzea zen, Batasunak ETARI borroka armatua utz zezan eskatzea; ETAK modu positiboan erantzutea Batasunari, «ez Espainiako Gobernuari»; horrela, mugimenduaren ohorea salbu litzateke eta Batasunak borrokaren lekukoa hartuko luke eremu politiko eta instituzionalean. Gertatu behar zuena

gertatu baino lehen bete-betean asmatu zuela esango genuke, jarraian, hain zuzen ere, desio moduan planteatutakoa nekez gertatuko zela aurreikusi ez bazuen, liburuaren azken lerroetan, «euskaldun erradikalen etxean sektore minoritarioa beti moldatu baita erakunde armatua betiketzen».³⁷

Euskarazko lanen artean, aipatua dago Zabalo eta Sara-txok aldizkari honetan argitaratuko azterketa. Gainerakoan, Emilio Lopez Adan *Beltza*-k 2012an plazaratu zuen ETaren estrategia armatuaren bilakaeraren azterketa. Lehendik argitaratutako artikuluen bilduma da, baina 2011n bukatutako prozesua ulertzeko giltzarriak ematen ditu, bereziki 1990eko hamarkadan paradigma iraultzailetik paradigma demokratikora pasatzeak ETaren borrokaren euskarri ideologikoari nola eragin zion ulertze aldera.³⁸

Ondorio gisa

Kezka orokor batetik sortu zen artikulua honen oinarrian dagoen ikerketa:³⁹ zer irakurtzen dute munduan euskal gatazkari buruz? Zer ikerlan eta azterlan dituzte eskura euskal gatazka eta ETA ikergai dituzten akademikoek? Ikerketa akademikoaren arloan nagusi den hizkuntzan, ingelesez, oro har gutxi argitaratu da, beste gatazka politiko eta armatu askoren konparazioan. Euskal auzian sakondu nahi duen ikerlariak hemengo hizkuntzetan dagoena arakatu beharra du, bereziki gazte-raz, hizkuntza horretan argitaratu baita literaturaren zati handiena. Lan horietako asko Espainian euskal arazoari buruz nagusi diren ikuspegietatik eginak dira, eta horietatik ez gutxik terrorismo arazo hutsera

Ingelesez baino lan egiten ez duen ikerlariak oso iturri mugatuak ditu; gazte-raz ere moldatzen denak aukera aberatsagoa du, baina, oro har, desorekatua, pisu handia baitu Madrilgo ikuspegiak

mugatzen dute auzia. Alegia, ingelesez baino lan egiten ez duen ikerlariak oso iturri mugatuak ditu eskura, eta gazte-leraz ere moldatzen denak aukera aberatsagoa du, baina, oro har, desorekatua, pisu handia baitu, nolabait esateko, Madrilgo ikuspegiak.

Artikulu honetan ETAREN bukaera prozesuari buruzko literaturari erreparatu zaio, erakunde armatuaren 2011ko urriaren 20ko erabakiaren ondoren plazaratu denari batik bat. Eta ez dago ustekaberik emaitzetan: azken aldi honetako literaturan ere gazte-lerazkoa da ugariena, eta hizkuntza horretan egiten ari dira ahaleginik handiena ETAREN historia gatazka politikoaren inguruabarrean kokatzea eta aztertzea propaganda nazionalista dela diotenak, indarkeria guztien biktima guztiak aintzat hartzea ETAREN biktimei irain egitea dela argudiatzen dutenak. Bestelako lanik ere argitaratu da bestelako ikuspegietatik, baina pisu berezia dute arazoaren sustrai politikoa ukatu edo desitxuratzen dutenek. Ingelesezko lanetan oreka bestelakoa da. Gutxi argitaratu da, baina argitaratu den horretan ahalegin berezia nabari da egile jakin batzuen aldetik ezker abertzalearen ikuspegia ulertzen laguntzen duten lanak munduko ikerlarien eskura jartzeko. Baina, guztiaren gaineratik, azpimarratzekoa da etorkizunean ere erreferentzia izango den lana jarri duela Whitfieldek denen eskura: *Endgame for ETA*. Kontaketaren jokoak, baina, hasi besterik ez da egin.

Oharrak

1. 'First the Scots, Now the Catalans', *The New York Times*, 2014-10-13. Aipua, jatorrizkoan: «The long war with Basque separatists ended only when both sides agreed to negotiate».
2. Teresa Whitfield, *Endgame for ETA. Elusive Peace in the Basque Country* (Londres: C. Hurst & Co, 2014).
3. Martin Griffiths eta Teresa Whitfield, *Mediation. Ten Years on Challenges and Opportunities for Peacemaking* (Geneva: Henri Dunant Center for Humanitarian Dialogue, 2010).
4. Eileen Paquette Jack, 'A Review of Endgame for ETA. Elusive Peace in the Basque Country', *Nationalism and Ethnic Politics* 21, 3 (2015), 376-378.
5. Robert P. Clark, *The Basques, the Franco Years and Beyond* (Reno: University of Nevada Press, 1979), *The Basque Insurgents. ETA, 1952-1980* (Madison: University of Wisconsin Press, 1984), eta *Negotiating with ETA. Obstacles to Peace in the Basque Country, 1975-1988* (Reno: University of Nevada Press, 1990); John Sullivan, *ETA and Basque Nationalism. The Fight for Euskadi, 1890-1986* (Londres: Routledge, 1988); Joseba Zulaika, *Basque Violence. Metaphor and Sacrament* (Reno: University of Nevada Press, 1988); James E. Jakob, *Hills of Conflict. Basque Nationalism in France* (Reno: University of Nevada Press, 1994); Daniele Conversi, *The Basques, the Catalans, and Spain. Alternative Routes to Nationalist Mobilization* (Reno: University of Nevada Press, 1997); Paddy Woodworth, *Dirty War, Clean Hands. ETA, the Gal and Spanish Democracy* (Cork: Cork University Press, 2001); Ludger Mees, *Nationalism, Violence and Democracy. The Basque Clash of Identities* (New York: Palgrave Macmillan, 2003); Begoña Aretxaga, *States of Terror. Begoña Aretxaga's Essays* (Reno: Center for Basque Studies, 2005); Cameron Watson, *Basque Nationalism and Political Violence: The Ideological and Intellectual Origins of ETA* (Reno: Center for Basque Studies, 2007); Diego Muro, *Ethnicity and Violence. The Case of Radical Basque Nationalism* (New York: Routledge, 2008); Igor Ahedo Gurrutxaga, *The Transformation of National Identity in the Basque Country of France, 1789-2006* (Reno: Center for Basque Studies, 2008).
7. Jonathan Powell, *Great Hatred, Little Room. Making Peace in Northern Ireland* (Londres: Vintage Books, 2009).
8. Jonathan Powell, *Talking to Terrorists. How to End Armed Conflicts* (Londres: Bodley Head, 2014).
9. Jonathan Powell, *Terrorists at the Table. Why Negotiating is the Only Way to Peace* (New York: St. Martin Press, 2015).
9. Marta Crenshawren lanetako batzuk talde armatuen gainbehera edo bukaerari buruz: 'How Terrorism Declines', *Terrorism and Political*

- Violence* 3, 1 (1991), 69-87; 'Pathways out of Terrorism: A Conceptual Framework', in L. Sergio Germani eta D.R. Kaarthikeyan (argk.), *Pathways out of Terrorism and Insurgency. The Dynamics of Terrorist Violence and the Peace Processes* (Elgin: New Dawn Press, 2005), 3-11; 'Why Violence is Renounced or Rejected: A Case Study of Oppositional Terrorism', in Thomas Gregor (arg.), *A Natural History of Peace* (Nashville: Vanderbilt University Press, 1996), 264-268.
10. Powell, *Talking to Terrorists*, 303; *Terrorists at the Table*, 299.
  11. Seth G. Jones eta Martin C. Libicki, *How Terrorist Groups End. Lessons for Countering Al Qa'ida* (Santa Monica: Rand, 2008).
  12. Leonard Weinberg, *The End of Terrorism?* (Londres: Routledge, 2012), 71, 107.
  13. Audrey Kurth Cronin, *How Terrorism Ends. Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns* (Princeton: Princeton University Press, 2009), 68.
  14. Mikel Saratxo eta Julen Zabalo, 'Jarduera armatuaren amaiera. ETA-ren erabakirako arrazoiak', *Jakin* 197 (2013), 11-32.
  15. Julen Zabalo eta Mikel Saratxo, 'ETA Ceasefire: Armed Struggle vs. Political Practice in Basque Nationalism', *Ethnicities* 15, 3 (2015), 362-384.
  16. Urko Aiartza eta Julen Zabalo, 'The Basque Country. The Long Walk to a Democratic Scenario', *Berghof Series* 7 (2010), 7-76.
  17. Gorka Elejabarrieta, 'From Freedom Fighters to Terrorists and Back Again', in Ioannis Tellidis eta Harmonie Toros (argk.), *Researching Terrorism, Peace and Conflict Studies. Interaction, Synthesis and Opposition* (Londres: Routledge, 2015), 146-164.
  18. Rogelio Alonso, 'Why Do Terrorist Stop? Analyzing Why ETA Members Abandon or Continue with Terrorism', *Studies in Conflict and Terrorism* 34 (2011), 696-716.
  19. Rogelio Alonso, 'The Madrid Bombings and Negotiations With ETA: A Case Study of the Impact of Terrorism on Spanish Politics', *Terrorism and Political Violence* 25, 1 (2013), 113-136.
  20. Rogelio Alonso, 'Confronting Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: Challenges for Democracy and Legitimacy', in Martha Crenshaw (arg.), *The Consequences of Counterterrorist Policies in Democracies* (New York: Russell Sage Foundation, 2010), 213-254; 'Escenarios ante el final del terrorismo: ¿Qué política anti-terrorista ante ETA y Batasuna?', *Cuadernos de Pensamiento Político (FAES)* 26 (2010), 35-56; 'Pathways out of Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: The Misrepresentation of the Irish Model', *Terrorism and Political Violence* 16, 4 (2004), 695-713; Fernando Reinares eta Rogelio Alonso, 'Confronting Ethnonation-

- alist Terrorism in Spain: Political and Coercive Measures Against ETA', in Robert J. Art eta Louise Richardson (argk.), *Democracy and Counterterrorism. Lessons from the Past* (Washington: United States Institute of Peace Press, 2007), 105-132; Rogelio Alonso, Florencio Domínguez eta Marcos García Rey, *Vidas rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA* (Madril: Espasa, 2010).
21. Fernando Reinares, 'Exit from Terrorism: A Qualitative Empirical Study on Disengagement and Deradicalization among Members of ETA', *Terrorism and Political Violence* 23, 5 (2011), 780-803; 'Who Are the Terrorists? Analyzing Changes in Sociological Profile among Members of ETA', *Studies in Conflict and Terrorism* 27, 6 (2004), 465-488; *Patriotas de la muerte. Quiénes han militado en ETA y por qué* (Madril: Taurus, 2001).
  22. Ignacio Sánchez-Cuenca, 'Explaining Temporal Variation in the Lethality of ETA', *Revista Internacional de Sociología* 67, 3 (2009), 609-629; 'The Dynamics of Nationalist Terrorism: ETA and the IRA', *Terrorism and Political Violence* 19, 3 (2007), 289-306; *ETA contra el Estado. Las estrategias del terrorismo* (Bartzelona: Tusquets, 2001); Ignacio Sánchez-Cuenca eta Paloma Aguilar, 'Terrorism Violence and Popular Mobilization: The Case of Spanish Transition to Democracy', *Politics and Society* 37, 3 (2009), 428-453; Luis de la Calle eta Ignacio Sánchez-Cuenca, 'Killing and Voting in the Basque Country: An Exploration of the Electoral Link Between ETA and its Political Branch', *Terrorism and Political Violence* 25, 1 (2013), 94-112; José María Calleja eta Ignacio Sánchez-Cuenca, *La derrota de ETA. De la primera a la última víctima* (Madril: Adhara, 2006).
  23. Siamak Khatami, *Peacemaking in the Basque Country. The History, and the Possibilities, of the Peace Process Between the Government of Spain and the Basque Separatist Organization ETA* (Bloomington: AuthorHouse, 2013).
  24. Christopher C. Harmon, 'Spain ETA's Terrorist Group Is Dying', *Orbis* 56, 7 (2012), 588-607.
  25. Joseba Arregi, *El terror de ETA. La narrativa de las víctimas* (Madril: Tecnos, 2015).
  26. Arregi, 197, 198.
  27. Gaizka Fernandez Soldevilla eta Raul Lopez Romo, *Sangre, votos, manifestaciones. ETA y el nacionalismo vasco radical 1958-2011* (Madril: Tecnos, 2012), 209.
  28. Raul Lopez Romo, *Informe Foronda. Los efectos del terrorismo en la sociedad vasca (1968-2010)* (Madril: Los Libros de la Catarata, 2015).
  29. Eduardo Uriarte, *Tiempo de canallas. La democracia ante el fin de ETA* (Gasteiz: Ikusager, 2013), 349.

30. Florencio Domínguez, *La agonía de ETA. Una investigación inédita sobre los últimos días de la banda* (Madril: La Esfera de los Libros, 2012); Ángeles Escrivá, *Maldito el país que necesita héroes. Cómo los demócratas acabaron con ETA* (Madril: Temas de Hoy, 2012).
31. Luis R. Aizpeolea, *Los entresijos del final ETA. Un intento de recuperar una historia manipulada* (Madril: Los Libros de la Catarata, 2013).
32. Antoni Batista, *Adiós a las armas. Una crónica del final de ETA* (Barcelona: Debate, 2012).
33. Javier Elzo, *La losa de ETA. Por una sociedad vasca justa y reconciliada* (Madril: PPC, 2014).
34. Jose Felix Azurmendi, *ETA de principio a fin. Crónica documentada de un relato* (Donostia: Ttarttalo, 2014).
35. Francisco Letamendia, *Dos ensayos vascos: Fin de ETA y resolución del conflicto. Respuestas a la crisis (2009-2012)* (Madril: Editorial Fundamentos, 2013).
36. Jean-Pierre Massias, *Faire la paix au Pays Basque* (Donostia: Elkar, 2011).
37. Jacques Massey, *ETA. Histoire secrète d'une guerre de cent ans* (Paris: Flammarion, 2010), 382-383.
38. Emilio Lopez Adan 'Beltza', *ETAren estrategia armatuaren historiaz* (Baiona: Maiatz, 2012).
39. 2014ko azaroan aurkeztu nuen doktore tesia Renoko Unibertsitatean (UNR): 'The End of ETA (2007-2011): Narratives from the Media and from the Actors'. Liburu gisa moldatu eta ingelesez argitaratzeko egitasmoa abian da. Ikerketako atal narratiboa euskarazko kronika liburu gisa argitaratuko da.